

ROZDZIAŁ 15.

UNIA EUROPEJSKA CZYNNIKIEM TRWAŁOŚCI
OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Marian Woźniak, Małgorzata Lechwar¹

Wstęp

Polska od 1989 roku rozpoczęła gruntowne zmiany związane z przejściem do gospodarki rynkowej oraz negocjacjami dotyczącymi procesu integracji europejskiej, które oficjalnie rozpoczęto 8 kwietnia 1994 roku z chwilą złożenia przez Polskę wniosku o członkostwo w Unii Europejskiej (UE), potwierdzonego przez wszystkie państwa członkowskie podczas konferencji w grudniu 1994 roku. Jerzy Wilkin twierdzi, że wejście Polski do UE było strategicznym celem państwa polskiego od początków transformacji postsocjalistycznej, celem, który stał się faktem 1 maja 2004 roku, w rezultacie przeprowadzonego w czerwcu 2003 roku referendum na temat członkostwa, w którym za przystąpieniem do UE opowiedziało się 77% społeczeństwa polskiego².

---

¹ Dr hab. inż. Marian Woźniak, prof. Politechniki Rzeszowskiej; dr inż. Małgorzata Lechwar, Uniwersytet Rzeszowski.

² J. Wilkin, *Obszary wiejskie w warunkach dynamizacji zmian strukturalnych*, [w:] *Ekspertyzy do Strategii Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Polski Wschodniej do 2020 roku*, t. 1, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007, s. 593–616.

Dla wielu mieszkańców naszego kraju, włącznie z mieszkańcami obszarów wiejskich, wiązało się to z nadzieją odzyskania swobody w zakresie myślenia i działania oraz poprawą jakości życia. Dlatego bardzo ważne staje się zachowanie ich trwałości, rozumianej jako zdolność przetrwania i ciągłego rozwoju. Trwałość dotąd mierzona była wskaźnikami ilościowymi, głównie ekonomicznymi, a obecnie jest związana także z rozwojem społecznym i środowiskowym. Jest ona wszechstronnym zjawiskiem, interpretowanym w kategoriach trwałości ekonomicznej, społecznej oraz ekologicznej. W efekcie oznacza zaspokajanie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia, bez ograniczenia praw przyszłych pokoleń i ich potrzeb rozwojowych, a także kształtowanie odpowiedniej jakości życia.

Od trwałości obszarów wiejskich w dużej mierze zależy byt całego społeczeństwa, zarówno mieszkańców obszarów wiejskich, jak i miejskich. Dostrzegamy istotne zmiany w obecnym wyglądzie wsi, jej krajobrazie, funkcjach, intensywności przemian gospodarczych oraz w zachowaniu jej mieszkańców.

15.1. Cel i metodyka badań

Celem rozdziału jest ukazanie wpływu integracji Polski z Unią Europejską na trwałość obszarów wiejskich województwa podkarpackiego. Ma on charakter teoretyczno-empiryczny. Część teoretyczna porusza problematykę trwałości obszarów wiejskich oraz politykę Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich. W części badawczej rozdziału analizie poddano wszystkie gminy wiejskie oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich województwa podkarpackiego. Analiza obejmowała obszary wiejskie wyodrębnione na podstawie podziału terytorialnego, według Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT), w którym za obszary wiejskie uznaje się gminy wiejskie i część wiejską gmin miejsko-wiejskich. Poddane statystycznej analizie dane odzwierciedlają sytuację z początku XXI wieku, obejmującego okres przedakcesyjny Polski oraz pierwsze lata członkostwa w Unii Europejskiej.

Zróżnicowanie poziomu wskaźników w okresie przed i poakcesyjnym poddano analizie z wykorzystaniem dwuczynnikowej analizy wariancyjnej, w której czynnikiem był okres badania, występujący w dwóch kategoriach: lata 2000–2004 – okres przedakcesyjny oraz lata 2005–2010 – okres poakcesyjny.

Przed przystąpieniem do analizy obliczono wartości średniej arytmetycznej (dla każdej gminy) według formuł:

- okres przedakcesyjny: $Z = (X_{2000} + X_{2001} + X_{2002} + X_{2003} + X_{2004}) / 5$,
- okres poakcesyjny: $Z = (X_{2005} + X_{2006} + X_{2007} + X_{2008} + X_{2009} + X_{2010}) / 6$,

gdzie: X oznaczało wartość wskaźnika w konkretnym roku.

Taki schemat obliczeń zastosowano w przypadku następujących obszarów: ludność, infrastruktura komunalna, ochrona zdrowia, edukacja, kultura, rynek pracy i finanse. W odniesieniu do rolnictwa i leśnictwa porównano dane z lat sporządzenia spisu rolnego, czyli 2002 i 2010, a w przypadku ochrony środowiska i podmiotów gospodarczych porównano dostępne dane z lat 2004 i 2010.

W rozdziale przedstawiono także dostępne charakterystyki wykorzystania funduszy z Programów Pomocowych Unii Europejskiej dla rozwoju obszarów wiejskich województwa podkarpackiego za lata 2000–2014.

15.2. Trwałość obszarów wiejskich w ujęciu teoretycznym

Trwałość w literaturze ekonomicznej jest w dużym stopniu ukazana jako warunek zachowania kapitału naturalnego, odnosząc ją do kategorii obiektywnej oraz subiektywnej, rozumianych jako zachowanie przez obecne pokolenie wartości kapitału naturalnego³. Trwałość kładzie duży nacisk na aspekty przyrodnicze, gospodarcze i społeczne.

³ P. Jeżowski, *Wkład ekonomii heterodoksyjnej do koncepcji rozwoju zrównoważonego*, „Optimum. Studia Ekonomiczne” 2016, nr 3(81), s. 3–19.

Tadeusz Borys, analizując trwałość rozwoju, opiera się na czterech kryteriach. Pierwsze odwołuje się do kategoryzacji zasad trwałości rozwoju i ukazuje różne poziomy ekonomiczne oraz ekologiczne lub czysto etyczne odniesienie. W takim rozumowaniu trwałość odnosi się do restrykcyjności zasad zachowania kapitału naturalnego, co w efekcie ukazuje przejście od doskonałej do umiarkowanej doskonałej substytucji kapitałów. Zasada pierwsza nawiązuje do słabej trwałości, zasada druga to wrażliwa trwałość, jako podstawa ekonomii środowiska, zasada trzecia to mocna trwałość jako podstawa ekonomii zrównoważonej, zasada czwarta to restrykcyjna trwałość jako podstawa ekonomii ekologicznej. Wszystkie nauki, co podkreśla T. Borys, powinny być oparte na zasadzie trwałości rozwoju, a brak ich komplementarności w stosunku do kapitału naturalnego może nawet zagrozić istnieniu człowieka⁴.

Edward Majewski⁵ stwierdza, że trwałość obszarów wiejskich to wszelkie działania człowieka na Ziemi, które zmierzają do zachowania trwałości ekonomicznej, społecznej i ekologicznej. Bardzo istotna w specyficie trwałości obszarów wiejskich jest kwestia ziemi rolniczej, jako jednego z głównych powodów pozostawania wsi „wiecznie żywej”⁶. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa to przede wszystkim problem wyżywienia, rozumiany jako zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego wszystkim mieszkańcom⁷.

Bogdan Klepacki stwierdza, że trwałość obszarów wiejskich powinna być związana z ich rozwojem, sytuacją społeczno-gospodarczą, sytuacją

---

⁴ T. Borys, *Nowe kierunki ekonomii środowiska i zasobów naturalnych w aspekcie nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej*, „Ekonomia i Środowisko” 2013, nr 1(44), s. 8–28.

⁵ E. Majewski, *Trwały rozwój trwałe rolnictwo: teoria a praktyka gospodarstw rolniczych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2008, s. 10.

⁶ A. Czyżewski, P. Kułyk, *Kwestia rolna w pracach Aleksandra Czajanowa i jej współczesne uwarunkowania*, [w:] *Ekonomia jest piękna? Księga dedykowana profesorowi Jerzemu Wilkinowi*, Ł. Hardt, D. Milczarek-Andrzejewska (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2015, s. 319–335.

⁷ J.S. Zegar, *Esej o kwestii agrarnej*, [w:] tamże, s. 454–470.

społeczno-kulturową jej mieszkańców i w dużym stopniu jest związana z trwałością rolnictwa i wartościami historycznymi. Szczególnego znaczenia nabiera dostrzeganie obszarów wiejskich jako: kustosza krajobrazu, sypialni miast i rejonu buforowania trudności w zatrudnieniu w miastach, terenu powrotu do korzeni osób zmęczonych życiem w miastach oraz miejsca podtrzymywania wielu tradycji narodowych⁸.

Izabela Bukraba-Rylska⁹ podkreśla, że niezbędne jest uznanie nowej kategorii myślenia w aspekcie nie tylko „długiego trwania” obszarów wiejskich, ale także szerokiej przestrzeni, ukazującej możliwość zestawienia i porównywania wielu wizji z różnych okresów i obszarów, polskiej wsi.

Trwałość obszarów wiejskich akcentowana jest przede wszystkim w kontekście opisu żywotności gospodarstw rolnych. W odniesieniu do ogólnej żywotności obszarów wiejskich, na co zwraca uwagę m.in. Jerzy Wilkin¹⁰, opisując znaczenie rolnictwa dla żywotności obszarów wiejskich, ochrony krajobrazu i wartości przyrodniczych.

Niezmiernie ważnego znaczenia w trwałości obszarów wiejskich nabiera ekologia i ochrona krajobrazu wiejskiego, gdyż każdego roku wytwarzane są miliony ton śmieci, degradujące lasy i wody, niszczące wspólne dobro, jakim jest klimat. Władysław Grabski już w 1936 roku podkreślał, że „wieś to miejsce pracy i życia dla rodzin wiejskich”¹¹, a odpowiednia kondycja rolnictwa przekłada się bezpośrednio na jakość życia ludności wiejskiej.

---

⁸ B. Klepacki, *Uwarunkowania rozwoju rolnictwa oraz obszarów wiejskich w ujęciu historycznym i współcześnie*, [w:] tamże, s. 395–406.

⁹ I. Bukraba-Rylska, *Polska wieś w Unii Europejskiej: pytanie o „Wielką Narrację”*, [w:] tamże, s. 295–304.

¹⁰ J. Wilkin, *Uwarunkowania rozwoju polskiego rolnictwa w kontekście europejskim i globalnym. Implikacje teoretyczne i praktyczne*, referat przygotowany na VIII Kongres Ekonomistów Polskich nt. „Polska w gospodarce światowej – szanse i zagrożenia rozwoju”, 29–30 listopada 2007, s. 1–21.

¹¹ W. Grabski, *System socjologii wsi*, „Roczniki Socjologii Wsi” 1936, s. 7–49.

15.3. Polityka Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich – cele i wybrane efekty

Pozytywnym objawem włączenia obszarów wiejskich i rolnictwa do polskiej polityki rozwoju kraju w ujęciu strategicznym, był opracowany na początku lat 90. zeszłego wieku, wspólnie z ekspertami zagranicznymi, raport „Strategia dla rolnictwa i obszarów wiejskich”¹², który przyczynił się do rozpoczęcia przemian systemowych w rolnictwie i na obszarach wiejskich.

Następnie przemiany te były propagowane i realizowane w dokumentach: *Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej*¹³ oraz *Średniookresowa strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich*¹⁴ i najważniejszym: *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*¹⁵, przygotowujący wieś i rolnictwo w Polsce do integracji z UE. Treść dokumentu odnosiła się do:

- tworzenia nowych warunków życia i pracy mieszkańców obszarów wiejskich, przez kształtowanie lepszej jakości życia oraz rozwój wielofunkcyjności wsi,
- modernizacji struktury obszarowej gospodarstw rolnych oraz wprowadzania innowacji w sektorze rolno-przetwórczym,
- popularyzacji rozwoju zrównoważonego oraz zachowania dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich.

---

¹² *Strategia dla rolnictwa i obszarów wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa, Bank Światowy, Warszawa 1990.

¹³ *Założenia polityki społeczno-gospodarczej dla wsi, rolnictwa i gospodarki żywnościowej do roku 2000*, uchwała Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 15 września 1994 roku, „Monitor Polski”, nr 53 z dnia 30 września 1994 roku, Warszawa 1994.

¹⁴ *Średniookresowa Strategia Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich*, Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 1998.

¹⁵ *Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa*, „Przegląd Rządowy” 1999, nr 9, s. 65–100.

Realizacja działań ujętych w strategii pozwoliła Polsce korzystać z finansowych funduszy przedakcesyjnych programów SAPARD (Special Accession Programme For Agriculture and Rural Development), Phare i ISPA. Program SAPARD¹⁶ był finansowym wsparciem w ramach funduszy przedakcesyjnych i dotyczył restrukturyzacji rolnictwa oraz rozwoju obszarów wiejskich w celu dostosowania ich do warunków zbliżonych do tych w krajach członkowskich UE.

Pozytywne przemiany na obszarach wiejskich i w rolnictwie stworzyły podstawy do opracowania i realizacji *SPO Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006*¹⁷, co pozwoliło uzyskać dostęp do pierwszych środków wsparcia bezpośredniego rolników. Program ten koncentrował się na finansowaniu zadań z zakresu przekształceń w rolnictwie i gospodarce żywnościowej oraz rozwoju obszarów wiejskich. *Fundusz Spójności na lata 2004–2006*¹⁸ pomagał finansować przedsięwzięcia w dwóch obszarach: ochrona środowiska oraz transport.

W polityce dostosowywania funkcjonowania obszarów wiejskich i rolnictwa w Polsce do warunków zbliżonych w krajach UE, realizowana była polityka zgodna ze *Strategią rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013*¹⁹ polegająca na lansowaniu wielofunkcyjnego rozwoju wsi i rolnictwa, dywersyfikacji źródeł dochodu rolników i mieszkańców wsi, przy zachowaniu walorów przyrodniczych i krajobrazowych tych obszarów. Koncepcja wielofunkcyjności obszarów wiejskich i rolnictwa znalazła swój

---

¹⁶ SAPARD, <https://www.arimr.gov.pl/programy-2002-2013/sapard.html> [data dostępu: 15.03.2019].

¹⁷ PROW 2007–2013, <https://www.arimr.gov.pl/programy-2002-2013/prow-2007-2013-podstawowe-informacje.html> [data dostępu: 15.03.2019].

¹⁸ *Fundusze Europejskie 2004–2006*, https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/OrganizacjaFunduszyEuropejskich/Strony/Fundusze_Europejskie_2004_2006.aspx [data dostępu: 15.03.2019].

¹⁹ PROW 2007–2013, <https://www.arimr.gov.pl/programy-2002-2013/prow-2007-2013-podstawowe-informacje.html> [data dostępu: 15.03.2019].

wymiar w *Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013*, który koncentrował się na poprawie:

- konkurencyjności sektora rolnego i leśnego,
- środowiska naturalnego obszarów wiejskich,
- jakości życia na obszarach wiejskich.

Od momentu integracji z UE, Polska korzystała także ze środków *Europejskiej Polityki Spójności*²⁰, które w większym wymiarze miały regionalne przeznaczenie związane z poprawą jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich. Integracja z UE miała wymierny wyraz przede wszystkim w pomocy finansowej na modernizację wsi i rolnictwa, która w latach 2007–2013 wyniosła około 100 mld euro. Najpopularniejszą formą pomocy UE dla rolników były i są dopłaty bezpośrednie, stanowiące główne dochodowe źródło wsparcia rolników²¹.

Misja Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich²² ukierunkowana była na ukazanie istoty i promocję zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na obszarze całej Wspólnoty. W ramach tego Funduszu przedstawiono cele związane z poprawą konkurencyjności gospodarstw rolnych, stanu środowiska i krajobrazu oraz warunków życia ludności wiejskiej²³.

W *Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020* zaznaczono, że podstawowymi kierunkami wymagającymi poprawy są: zapewnienie

²⁰ *Cele polityki spójności. Na czym polega polityka spójności Unii Europejskiej*, <https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/WstepDoFunduszyEuropejskich/Strony/CelePolitykiSpojnosci.aspx> [data dostępu: 15.03.2019].

²¹ *Polska wieś 2012 – główne tendencje, zjawiska i problemy. Synteza raportu*, [w:] *Polska wieś 2012. Raport o stanie wsi*, J. Wilkin, I. Nurzyńska (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 177–202.

²² *Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=URISERV%3A160032> [data dostępu: 08.02.2012].

²³ M. Słodowa-Hępa, *Wieś polska i rolnictwo w nowej perspektywie planistycznej 2007–2013*, [w:] *Kwestie agrarne w Polsce i na świecie*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2005, s. 148–160.

trwałości rolnictwa w obliczu zmian klimatu, wzmocnienie pozycji rolników w łańcuchu żywnościowym, odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej²⁴.

Pierwsze pozytywne skutki integracji Polski z UE dla rolnictwa i obszarów wiejskich dotyczyły głównie²⁵:

- wzrostu świadomości ekologicznej rolników i całego społeczeństwa wiejskiego,
- wzrostu wiedzy o istocie i znaczeniu dobrostanu zwierząt,
- włączenia rolników do systemu bankowo-finansowego i wynikających stąd udogodnień związanych z realizacją wspólnej polityki rolnej za pomocą konta bankowego,
- poprawy wyposażenia wsi w infrastrukturę techniczną, społeczną i ekonomiczną,
- modernizacji przemysłu rolno-spożywczego, a tym samym włączenia części gospodarstw rolnych do łańcucha żywnościowego.

Jak stwierdza J. Wilkin, polityka rolna jest najbardziej rozbudowaną i najkorzystniejszą polityką gospodarczą w krajach UE, gdyż wydatki związane z finansowaniem Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) pochłaniały między 35% a 70% wspólnego budżetu²⁶.

Korzyści z przystąpienia Polski do struktur UE dostrzegane są głównie w rozbudowie oraz modernizacji infrastruktury komunalnej polskiej wsi oraz modernizacji rolnictwa. Ma to istotne znaczenie dla 11,5% osób pracujących w Polsce w rolnictwie. W okresie 2007–2013 ze środków, które otrzymała Polska, zmodernizowano 43 tys. gospodarstw rolnych, zalesiono 32 tys. ha, wybudowano ponad 15 tys. km sieci kanalizacyjnej i wodociągowej, wybudowano 420 oczyszczalni ścieków. Ponad 23 tys. osób skorzystało z dofinansowania dla młodych rolników rozpoczynających

²⁴ *Kongres wsi polskiej Unii Europejskiej*, C. Olejniczak (red.), SLD, Warszawa 2017.

²⁵ *Polska wieś 2014. Raport o stanie wsi*, I. Nurzyńska, W. Poczta (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2014, s. 21.

²⁶ J. Wilkin, dz. cyt., s. 1–29.

samodzielne prowadzenie gospodarstwa rolnego. Ale UE to także istotne korzyści z udziału w rynku międzynarodowym oraz unowocześnienie systemu produkcji rolnej. W 2017 roku, w odniesieniu do 2003 roku, dopłaty bezpośrednie dla rolników polskich osiągnęły blisko dwukrotny wzrost dochodów²⁷.

W ramach Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) w latach 2004–2017 dopłaty dla polskiej wsi wyniosły ponad 47,5 mld euro, z czego 59,23% stanowiły dopłaty bezpośrednie, 36,70% – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), 3,82% – instrumenty rynkowe, 1,04% – SAPARD, a 0,25% – inne transfery WPR²⁸. Ekspertci zajmujący się rozwojem obszarów wiejskich w Polsce podkreślają, że przystąpienie do UE okazało się bardzo ważnym impulsem w kierunku przybliżenia polskiego rolnictwa i ogólnie polskich obszarów wiejskich do europejskich rynków konsumencjki oraz stabilnych źródeł finansowania gospodarstw rolnych. Większość ekspertów akcentuje nawet, że „lata 2004–2017, a więc okres członkostwa w UE, to niewątpliwie najlepszy czas dla polskiej wsi”²⁹. W raporcie „Standardowy Eurobaromet” stwierdzono, że „bez Wspólnej Polityki Rolnej UE polskie rolnictwo nie mogłoby nadrobić wielu zapóźnień, jakie zostały nam w spadku po okresie komunizmu”³⁰. W dokumencie tym podkreślono, że w dalszym ciągu w polskim rolnictwie jest wiele do zrobienia, co może być do zrealizowania w kolejnej siedmioletniej perspektywie WPR. Jan K. Ardanowski postawił nawet pytanie „czy polskie rolnictwo istniałoby bez UE?” odpowiadając „oczywiście, że tak, jakoś by funkcjonowało,

---

²⁷ *Jak z pomocą środków unijnych zmieniła się polska wieś*. <https://businessinsider.com.pl/finanse/jak-z-pomoca-srodkow-unijnych-zmienila-sie-polska-wies/kdtm1rc> [data dostępu: 12.12.2017].

²⁸ *Polska wieś 2018. Raport o stanie wsi*, J. Wilkin i I. Nurzyńska (red.), Wydawnictwo Naukowe Scholar, Fundacja na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa, Warszawa 2018.

²⁹ *Kongres wsi polskiej Unii Europejskiej...*

³⁰ *Jak Wspólna Polityka Rolna wpływa na zmiany w polskim rolnictwie?* – Raport specjalny, https://www.euractiv.pl/section/rolnictwowpr/special_report/49461/ – *Raport Specjalny* [data dostępu: 10.03.2019].

jestem przekonany o tym, że korzyści z objęcia Polski WPR mimo wszystko przewyższają ewidentne straty”. Czesław Siekierski dodaje, że „za mało mówimy o wartości wspólnego rynku, a to on jest najważniejszy, a nie te wszystkie pieniądze, które trafiły do nas. Unia Europejska sprawiła, że rolnicy przestali narzekać, a zabrali się za przeprowadzanie zmian”³¹.

W opiniach dotyczących dekady funkcjonowania Polski w strukturach UE słyszymy także opinie mieszane. Na przykład jak stwierdza Izabela Bukraba-Rylska, 10 lat obecności Polski w UE wcale nie zmieniło tak wiele, szczególnie dla małych i średnich gospodarstw rolnych³². Według Marii Fajger – mimo ogromnych funduszy przeznaczonych na obszary wiejskie – nie udało się przybliżyć poziomu życia na polskiej wsi do poziomu życia w mieście³³.

15.4. Wpływ Unii Europejskiej na procesy zachodzące na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego

Województwo podkarpackie położone jest w południowo-wschodniej części Polski i jest zarazem wschodnią granicą UE. W 2017 roku miało powierzchnię 17846 km², co stanowiło 5,7% obszaru Polski. W jego skład wchodziło 160 gmin: 16 gmin miejskich, 35 gmin miejsko-wiejskich i 109 wiejskich. Teren województwa zamieszkiwało 2127,7 tys. mieszkańców, z czego 58,9% stanowili mieszkańcy obszarów wiejskich. Obszary wiejskie obejmowały 83,3% powierzchni ogólnej województwa, 44,9% to powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych³⁴.

³¹ Tamże.

³² I. Bukraba-Rylska, *Polska wieś w UE: esej o (brakującej) „Wielkiej Narracji”*, „Wieś i Rolnictwo” 2014, nr 2 (163), s. 65–81.

³³ *Jak Wspólna Polityka Rolna wpływa na zmiany w polskim rolnictwie?* – Raport Specjalny, https://www.euractiv.pl/selection/rolnictwowpr/specjal_report/49461 [data dostępu: 6.07.2018].

³⁴ *Województwo podkarpackie. Podregiony, powiaty, gminy 2017*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2018.

Jest ono jednym z najbiedniejszych województw w Polsce, a także w UE, co wynika z danych Eurostatu. W 2017 roku w województwie podkarpackim jako jednym z 20 innych regionów Unii Europejskiej odnotowano PKB na mieszkańca, według standardów siły nabywczej, na poziomie poniżej 50% średniej unijnej. W efekcie województwo znalazło się na 16 miejscu od końca wśród wszystkich regionów UE³⁵. W 2017 roku zajęło 243 miejsce wśród 275 regionów UE, tym samym zostało sklasyfikowane jako obszar o niskiej atrakcyjności inwestycyjnej³⁶.

Badany region ma charakter rolniczo-przemysłowy, w którym gospodarstwa rolne charakteryzują się dużym rozdrobnieniem agrarnym. W 2016 roku w województwie było 132 851 gospodarstw rolnych, z których 35,5% stanowiły gospodarstwa 1–2-hektarowe. Średnia powierzchnia ogólna gospodarstwa rolnego wynosiła 5,17 ha, a powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego 4,43 ha. W strukturze zasiewów dominowały zboża (74,4%), rośliny przemysłowe (8,7%) oraz ziemniaki (7,2%). W 64,4% ogółu gospodarstw rolnych utrzymywano zwierzęta gospodarskie. W gospodarstwach rolnych pracowało w ciągu roku 290,9 tys. osób, stanowiących głównie rodzinną siłę roboczą³⁷.

Położenie województwa podkarpackiego, jego zasoby naturalne i materialne sprawiają, że spełnia ono następujące funkcje:

- komunikacyjną, związaną z paneuropejskim korytarzem transportowym,
- ochronną, obejmującą unikatowe w skali Europy zasoby przyrodnicze,
- produkcyjną, opartą na przemyśle lotniczym oraz rozwijaniu przetwórstwa rolno-spożywczego na bazie produktów ekologicznych i tradycyjnych.

³⁵ *Podkarpackie wśród najbiedniejszych regionów Unii Europejskiej – dane Eurostatu*, <http://gospodarkapodkarpacka.pl/news/view/30247/podkarpackie-wsrod-najbiedniejszych-regionow-unii-europejskiej-dane-eurostatu> [data dostępu: 27.02.2019].

³⁶ *Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017. Województwo podkarpackie*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2017.

³⁷ *Wyniki badań struktury gospodarstw rolnych w województwie podkarpackim w 2016 roku*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2018.

Cechą regionu jest wiejski charakter i dobry stan środowiska naturalnego, a szczególnie duże przestrzenie wyróżniające się wybitnymi walorami przyrodniczymi oraz znaczne kompleksy leśne.

W tabeli 15.1. przedstawiono charakterystykę wybranych programów pomocowych ukierunkowanych na rozwój obszarów wiejskich województwa podkarpackiego.

Tabela 15.1. Wybrane programy pomocowe UE dla obszarów wiejskich województwa podkarpackiego

Nazwa programu	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem	Wartość dofinansowania z UE
Okres przedakcesyjny 2000–2003 (mln euro)			
Program Phare Spójność Społeczna i Gospodarcza	23	138,35	64,4
Program SAPARD	1300	317,6	b.d.
Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich	b.d.	b.d.	13,78
Lata 2004–2006 (mln zł)			
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004–2006	1061	1399,5	834,3
Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw 2004–2006	748	707,8	305,3
Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006	1550	390,9	177,3
Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwa i Przetwórstwa Ryb 2004–2006	20	6,7	2,2
INTERREG IIIA Program Sąsiedztwa Polska–Ukraina–Białoruś	48	59,5	41,2

ROZDZIAŁ 15.

Nazwa programu	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem	Wartość dofinansowania z UE
INTERREG IIIA Polska-Republika Słowacka	19	16,8	12,0
Fundusz Spójności	6	626,1	444,1
Lata 2007–2013 (mln zł)			
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego 2007–2013	2362	803,1	479,1
Program Rozwoju Infrastruktury i Środowiska 2007–2013	114	18843,2	10402,3
Program Operacyjny Rozwoju Polski Wschodniej 2007–2013	68	3736,7	2319,3
Program Europejskiej Współpracy Transgranicznej Polska–Białoruś–Ukraina	27	133,9	120,1
Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka	34	285,4	239,6
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013	354273	Kwota zrealizowanych płatności: 1929,8	
Program Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007–2013	83	23,6	12,0

Źródło: *10 lat województwa podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu. Raport końcowy*, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014. http://rpo2007–2013.podkarpackie.pl/pliki/file/Ewaluacja/Badania%20ewaluacyjne/2014_badanie_i/141015_rap_konc_16092014_rozw.pdf [data dostępu: 15.03.2019].

Z przedstawionej w tabeli 15.1. liczby projektów zrealizowanych na obszarach wiejskich województwa podkarpackiego wynika, że największą popularnością cieszył się w okresie przedakcesyjnym program SAPARD, który w badanym regionie skupiał się na poprawie przetwórc-

stwa i marketingu produktów rolnych i rybnych oraz inwestycjach na rzecz modernizacji gospodarstw rolnych. W latach 2004–2006 były to: Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwoju Obszarów Wiejskich, a w latach 2007–2013 Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

Główne dziedziny tematyczne wykorzystane w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich w regionie przedstawiono w tabeli 15.2.

Tabela 15.2. Wybrane dziedziny tematyczne PROW zrealizowane w latach 2007–2013 w województwie podkarpackim

Dziedzina tematyczna projektu	Liczba	% w ramach działań PROW
Infrastruktura publiczna	681	23,05
Organizacja imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych	333	11,27
Budowa, odbudowa i oznakowanie małej infrastruktury turystycznej	279	9,44
Remont lub wyposażenie świetlic wiejskich	258	8,73
Zaspokojenie potrzeb w zakresie turystyki	221	7,48
Gospodarka wodno-ściekowa	190	6,43
Kultywowanie miejscowych tradycji, obrzędów i zwyczajów	177	5,99
Zachowanie dziedzictwa kulturowego	65	2,20
Gospodarka odpadami	47	1,59
Scalanie gruntów	13	0,44
Wykorzystanie źródeł energii odnawialnej	12	0,41

Źródło: *10 lat województwa podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu. Raport końcowy*, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014. http://rpo2007–2013.podkarpackie.pl/pliki/file/Ewaluacja/Badania%20ewaluacyjne/2014_badanie_i/141015_rap_konc_16092014_rozw.pdf [data dostępu: 15.03.2019].

Według danych z tabeli 15.2. w największym stopniu fundusze pomocowe na rozwój obszarów wiejskich w latach 2007–2013 były wykorzystane w celu poprawy infrastruktury publicznej, organizacji imprez kulturalnych, rozwoju turystyki, gospodarki wodno-ściekowej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego. Najbardziej znaczące inwestycje zrealizowane w ramach PROW w tym okresie dotyczyły: zabezpieczenia rzeki San, scallania gruntów, budowy sieci kanalizacji sanitarnej, budowy wodociągów, budowy oczyszczalni ścieków.

Analizując dostępne dane z zakresu wykorzystania środków finansowych z PROW w województwie podkarpackim w okresie od 2014 roku (tabela 15.3.), widzimy, że w największym stopniu były one przeznaczone na wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, programy rolnośrodowiskowe oraz modernizację gospodarstw rolnych.

Tabela 15.3. Wykorzystane kwoty w PROW w województwie podkarpackim (stan: 31 lipca 2014 roku)

Programy	Liczba projektów	Kwota (mln zł)
Programy rolnośrodowiskowe	32064	268,1
Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	306410	310,3
Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	2351	131,9
Modernizacja gospodarstw rolnych	2339	209,7
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	2084	3,5
Zalesianie gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne	2038	33,5

Źródło: *10 lat województwa podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu. Raport końcowy*, 2014, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014. http://rpo2007-2013.podkarpackie.pl/pliki/file/Ewaluacja/Badania%20ewaluacyjne/2014_badanie_i/141015_rap_konc_16092014_rozw.pdf [data dostępu: 15.03.2019].

Tabela 15.4. Liczba projektów zrealizowanych w latach 2007–2013 w ramach PROW w powiatach województwa podkarpackiego

Powiat	Liczba projektów 2007–2013
bieszczadzki	51
brzozowski	75
dębicki	112
jarosławski	183
jasielski	197
kolbuszowski	144
krośnieński	210
leski	66
leżajski	130
lubaczowski	105
łańcucki	131
mielecki	202
nizański	143
przemyski	190
przeworski	143
ropczycko-sędziszowski	163
rzeszowski	257
sanocki	128
stalowowolski	97
strzyżowski	114
tarnobrzeski	226

Źródło: 10 lat województw podkarpackiego w UE – ocena wykorzystania funduszy europejskich w rozwoju regionu. Raport końcowy, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego, Rzeszów 2014. http://rpo2007-2013.podkarpackie.pl/pliki/file/Ewaluacja/Badania%20ewaluacyjne/2014_badanie_i/141015_rap_konc_16092014_rozw.pdf [data dostępu: 15.03.2019].

Aktywność powiatów w zakresie wykorzystania funduszy pomocowych UE w poszczególnych regionach województwa podkarpackiego w latach 2007–2013 przedstawiono w tabeli 15.4.

Z danych wynika, że najbardziej aktywne w korzystaniu z finansowej pomocy UE były powiaty związane z większymi miastami regionu, a więc powiaty: rzeszowski, krośnieński i mielecki, najmniejszą aktywnością wykazał się powiat bieszczadzki, w którym walory przyrodnicze (100% powierzchni powiatu podlega prawnej ochronie środowiska przyrodniczego) lokują go na pierwszym miejscu wśród wszystkich powiatów w Polsce.

Przedstawiając czynniki, które w największym stopniu wpływają na trwałość obszarów wiejskich województwa podkarpackiego, w wynikach analizy własnej wyszczególniono tylko te czynniki, które po integracji Polski z UE wykazały istotne pozytywne statystycznie zmiany (tabela 15.5.).

Tabela 15.5. Czynniki wykazujące istotne statystycznie różnice w gminach województwa podkarpackiego przed i po akcesji do UE

Okres	Zakłady opieki zdrowotnej	Liczba ludności na 1 zakład	Liczba małżeństw	Sieć wodociągowa	Sieć kanalizacyjna	Liczba podmiotów ogółem na 1000 mieszkańców	Stopa bezrobocia	Dochody ogółem na 1 mieszkańca	Wydatki ogółem na 1 mieszkańca	Liczba gospodarstw rolnych	Wydatki na ochronę środowiska
	$\bar{x}$										
Przed	2,07	4,73	5,38	0,58	0,32	50,6	0,16	1340,5	1368,7	1884,1	146,92
Po	2,60	3,78	6,30	0,63	0,59	57,0	0,12	2327,6	2448,9	1632,2	354,28
	χ^2										
	8,96*	8,65*	3,88*	0,54*	7,9*	8,03*	82,0*	1518,2*	1133,4*	5,95*	15,34*

Symbol * przy wartości chi-kwadrat oznacza, że jest ona wyższa od wartości granicznej przy wybranym poziomie $p=0,05$, istnieją więc podstawy do odrzucenia hipotezy o niezależności obu zmiennych.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Rzeszowie.

We wszystkich gminach wiejskich badanego regionu odnotowano w okresie poakcesyjnym średnio wyższą liczbę zakładów opieki zdrowotnej niż w okresie przedakcesyjnym. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku liczby małżeństw, długości sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców, dochodów i wydatków na 1 mieszkańca oraz wydatków na ochronę środowiska.

Odnosnie do liczby ludności przypadającej na jeden zakład opieki zdrowotnej, stopy bezrobocia oraz liczby gospodarstw rolnych wartości odnotowane w okresie poakcesyjnym wskazują na istotną statystycznie tendencję spadkową.

Integracja europejska wpłynęła pozytywnie na obraz rolnictwa i leśnictwa we wszystkich typach gmin wiejskich województwa podkarpackiego. Spowodowała zmniejszenie liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście powierzchni użytków rolnych, gruntów ornych i sadów. Było to powiązane bezpośrednio z istotnymi dopłatami, które z funduszy pomocowych trafiły do gospodarstw rolnych województwa podkarpackiego. Jednocześnie obniżyła się powierzchnia pastwisk.

Zaprezentowane w tabeli 15.5. czynniki wykazujące istotne statystycznie różnice w gminach województwa podkarpackiego przed i po akcesji do UE można uznać za czynniki sprzyjające trwałości tych gmin. W przypadku czynników charakteryzujących liczbę mieszkańców, saldo migracji, liczbę szkół, obiekty kulturalne, liczbę oddanych mieszkań, czy bezrobocie ukryte analizy statystyczne nie wykazały istotnych różnic w okresie przed i poakcesyjnym. Można zatem stwierdzić, że wymienione czynniki nie miały wpływu na trwałość gmin wiejskich województwa podkarpackiego.

Podsumowanie

Rok 2004 był dla polskiej wsi ważnym momentem, gdyż od tego roku polska wieś nabrała szybszego tempa w procesie zmian o modernizacyj-

nym charakterze. Integracja Polski z UE dała realne korzyści związane ze złamaniem barier rozwojowych rolnictwa, a głównie zmiany niekorzystnej struktury agrarnej polskiej wsi, poprawę efektywności ekonomicznej rolnictwa, zmniejszenie bezrobocia oraz poprawę jakości życia mieszkańców. Dzięki pomocy Unii Europejskiej istotnie zwiększyły się środki krajowe i unijne skierowane w Polsce do rolnictwa, nastąpił korzystny wzrost cen skupu znacznej części produktów rolnych oraz wzrost eksportu produktów rolno-spożywczych, zwiększyły się nakłady środków na inwestycje infrastrukturalne i dywersyfikację ekonomiczną, nastąpiła poprawa jakości wytwarzanych produktów, silniej daje się odczuć powiązanie wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich z ochroną środowiska naturalnego.

Unia Europejska odegrała, i w dalszym ciągu odgrywa, ważną rolę w przeobrażeniach sektora rolnego w Polsce, w tym w województwie podkarpackim. W latach 2004–2013 rolnicy zawarli 3630 umów, na łączną kwotę blisko 311 mln zł wsparcia z funduszy UE. W okresie 2014–2020 realizowany jest PROW dla Polski, w którym obszary wiejskie otrzymują wsparcie finansowe w kwocie blisko 8,5 mld euro. Część z tej kwoty trafia także do województwa podkarpackiego, głównie na wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, na programy rolnośrodowiskowe oraz modernizację gospodarstw rolnych. W latach 2007–2013 w największym stopniu fundusze pomocowe na rozwój obszarów wiejskich w województwie podkarpackim były wykorzystane w celu poprawy infrastruktury, rozwoju turystyki, gospodarki wodno-ściekowej oraz zachowania dziedzictwa kulturowego.

Programy pomocy Unii Europejskiej dla państw członkowskich, w tym także dla regionu podkarpackiego, wyraźnie przyczyniły się do poprawy jakości produktów wytworzonych przez rolników, modernizacji gospodarstw rolnych i zróżnicowania ich działalności, poprawy infrastruktury obszarów wiejskich i polepszenia jakości życia mieszkańców wsi oraz zwiększenia dbałości o wartość środowiska naturalnego i kulturowego obszarów wiejskich.

Badania własne potwierdziły, że integracja z UE istotnie wpłynęła na trwałość gmin wiejskich województwa podkarpackiego, szczególnie w aspekcie poprawy infrastruktury komunalnej, modernizacji rolnictwa oraz ochrony środowiska tych obszarów, a jednocześnie ukazały pozytywny wpływ integracji Polski z Unią Europejską.